NOTE ȘI COMENTARII ASUPRA COLECȚIEI „IDIOMATICA"*

MAGDALENA VULPE

Centrul de cercetare științifică Tübinger Arbeitsstelle „Sprache in Südwestdeutschland" (TA), întemeiat în 1959 de Arno Ruoff în cadrul grandiosului proiect inițiat de Eberhard Zwirner, „Deutsches Spracharchiv", și-a propus ca obiectiv studierea germanei vorbite, în special sub aspect sintactic și stilistic. O colecție impresionantă de mostre de „vorbire normală", înregistrată, în cursul mai multor ani, pe bandă magnetică, constituie baza materială comună a seriei de studii monografice elaborate aici și intitulată „Idiomatica". Trăsătura unificatoare a acestor publicații o constituie metoda de cercetare [1]; prin proceduri statistice special adaptate obiectului de studiu — limba vorbită — este urmărită influența factorilor geografici, sociali și situaționali asupra fenomenelor lingvistice supuse analizei.

Bogăția și varietatea materialului a avut ca efect, încă de la primele numere ale seriei, diversificarea temelor de cercetare dincolo de limitele sintaxei și ale stilisticii. Astfel, alături de studiul lui F. Eisenmann asupra conjuncțiilor din cadrul frazei [2] și al lui M. Stadelmann despre utilizarea populară a adverbelor locale [3], au apărut lucrările de morfosintaxă semnate de

* În articolul de față ne ocupăm de următoarele volume apărute în această colecție (editată de Arno Ruoff) : vol. 8, Arno Ruoff, *Häufigkeitswörterbuch gesprochener Sprache*, gesondert nach Wortarten, alphabetisch, rückläufig alphabetisch und nach Häufigkeit geordnet ; unter Mitarbeit von Harald Fuchs, Bernhard Gersbach, Rainer Graf, Simone Thiers, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1981, 517 p. ; vol. 10, id., *Alltagstexte* I, Transkriptionen von Tonbandaufnahmen aus Baden-Württemberg und Bayrisch-Schwaben ; mit zwei Karten ; Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1984, XXI + 315 p. ; vol. 11, id., *Alltagstexte* II, Transkriptionen von Tonbandaufnahmen aus Baden-Württemberg, Vorarlberg und Liechtenstein, mit zwei Karten ; Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1985, XVII + 264 p. ; vol. 12, 13, Bernhard Gersbach, Rainer Graf, *Wortbildung in gesprochener Sprache*. Die Substantiv-, Verb- und Adjecktiv-Zusammensetzungen und- Ableitungen im „Häufigkeitswörterbuch gesprochener Sprache" ; Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1984 (Band I), 1985 (Band II), XVIII + XVI + 721 p. ; vol. 14, Ingrid Mikosch, *Die Präpositionen in gesprochener Sprache*. Vorkommen und Funktion, untersucht an Tonbandaufnahmen aus Baden-Württemberg, Bayrisch-Schwaben und Vorarlberg ; Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1987, 219 p. ; vol. 15, Ellen Vahl-Seyfarth, *Das unbestimmte Subiekt in gesprochener Sprache*. Vorkommen, Funktionen und Gebrauchsbedingungen, untersucht an Tonbandaufnahmen aus Baden-Württemberg, Bayrisch-Schwaben und Vorarlberg, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1987, 148 p.

[1] Metoda este expusă în primul volum al seriei : Arno Ruoff, *Grundlagen und Methoden der Untersuchung gesprochener Sprache*, Einführung in die Reihe „Idiomatica", mit einem Katalog der ausgewerteten Tonbandaufnahmen, Tübingen, Max Niemeyer, 1973 ; recenzat în SCL, XXVIII, 1977, 3, p. 307–310.

[2] Fritz Eisenmann, *Die Satzkonjunktionen in gesprochener Sprache*. Vorkommen und Funktion, untersucht an Tonbandaufnahmen aus Baden-Württemberg, Bayrisch-Schwaben und Vorarlberg, Tübingen, Max Niemeyer, 1973 (= „Idiomatica" 2) ; prezentare în SCL, XXVIII, 1977, 3, p. 323–324.

[3] Manfred Stadelmann, *Orts- und Richtungsadverbien bei Siedlungsbezeichnungen*. Verbreitung und Funktion in oberdeutschen Mundarten, untersucht an Tonbandaufnahmen und Erhebungen der Tübinger Arbeitsstelle, Tübingen, Max Niemeyer, 1978 (= „Idiomatica" 6) ; recenzat în SCL, XXXII, 1981, 1, p. 98–100.

BDD-A1366 © 1988-1991 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:37:15 UTC)

R. Graf [4] și B. Gersbach [5], un studiu lexicologic [6] și monografia unui grai german în mediu aloglot [7].

Tot ca o deviere de la planul inițial de activitate al centrului de cercetare din Tübingen consideră Arno Ruoff publicarea celor două volume de „texte de vorbire cotidiană" (= „Idiomatica" 10, 11). Căutînd să le definească profilul — și, implicit, utilitatea — în cadrul numeroaselor culegeri de limbă vorbită, apărute în ultimul timp sau în curs de apariție în Germania, autorul remarcă : „Ea (= culegerea) are menirea de a prezenta, într-un spațiu restrîns, o cantitate mare de vorbire cotidiană regională, extrasă dintr-un corpus pregătit în vederea unei prelucrări statistice, redată într-o transcriere ușor de citit, și care constituie o secțiune reprezentativă prin materialul din Baden-Württemberg, Bayrisch-Schwaben, Vorarlberg și Liechtenstein aflat la TA" (p. XII).

Cele 120 de înregistrări publicate [8] — 27 de ore de text, respectiv 10% din totalul corpusului utilizat în monografii — au fost alese, independent de calitățile lor estetice, pentru a reprezenta, în mod (cît mai) egal, cele 5 arii dialectale ale zonei avute în vedere, ambele sexe, 3 grupe de vîrstă și 2 grupări profesionale. Textele — dialoguri, redate integral, între anchetator și informator, cuprinzînd, uneori, ample pasaje monologate ale acestuia din urmă — au, toate, caracter regional. Fiecare text este precedat de : numărul de regăsire în arhivă ; date succinte asupra localității [9] ; data înregistrării ; numele anchetatorului și al transcriptorului ; data nașterii informatorului, profesiunea lui ; deplasări mai importante ; o scurtă caracterizare psihologică și lingvistică [10] ; temele convorbirii. Toate aceste date sînt rezumate și prin sistemul de sigle adoptat pentru toată seria, sigle referitoare la informator, la text în întregimea lui și la fiecare bloc de 200 de cuvinte [11].

Transcrierea — aleasă în funcție de domeniile de cercetare anticipate : sintaxă, stilistică, analiza conținutului, textologie, sociologie — se bazează pe ortografia curentă, căreia i s-au adus unele modificări. Notarea fenomenelor de fonetică sintactică a fost, parțial, sacrificată în favoarea lizibilității, dar ezitările, întreruperile, corectările etc., specifice vorbirii spontane, sînt toate redate. Cuvintele greu inteligibile sînt explicate, după fiecare text, în note.

Volumele sînt însoțite de două hărți lingvistice în culori, intitulate *Hauptsprachgrenzen im Untersuchungsgebiet* (principalele limite dialectale din zona cercetată [12]) ; pe fiecare din ele sînt reprezentate izoglosele a cîte 8 fenomene lingvistice (dintre care 13 fonetice), alese dintre cele utilizate în mod curent, în dialectologia germană, pentru stabilirea limitelor dialectale.

Un indice tematic general, ce ar fi fost necesar cu atît mai mult cu cît volumele depășesc, prin conținutul lor, sfera lingvisticii, interesînd în egală măsură textologia, didactica și pedagogia [13] precum și, adăugăm noi, etnografia și etnologia (cu ceea ce implică ea din psihologia populară), lipsește din păcate.

Într-o notă, autorul remarcă similitudinea de concepție între culegerea sa de texte și „volumele de texte din graiurile românești îngrijite de Boris Cazacu începînd din 1967 (primele fiind *Texte dialectale Oltenia)*" (p. XII, nota 4). Și fără această invitație indirectă,

[4] Rainer Graf, *Der Konjunktiv in gesprochener Sprache.* Form, Vorkommen und Funktion untersucht an Tonbandaufnahmen aus Baden-Württemberg, Bayrisch-Schwaben, Vorarlberg und Liechtenstein, Tübingen, Max Niemeyer, 1977 (= „Idiomatica" 5).

[5] Bernhard Gersbach, *Die Vergangenheitstempora in oberdeutscher gesprochener Sprache.* Formen, Vorkommen und Funktionen, untersucht an Tonbandaufnahmen aus Baden-Württemberg, Bayrisch-Schwaben und Vorarlberg, Tübingen, Max Niemeyer, 1981 (= „Idiomatica" 9).

[6] Monica Kirchmeier, *Entlehnung und Lehnwortgebrauch.* Untersucht am französischen Einfluss auf die württembergischen Mundarten und am württembergischen Einfluss auf die Sprache im Pays de Montbéliard, Tübingen, Max Niemeyer, 1973 (= „Idiomatica" 3).

[7] Dietrich Fiess, *Siedlungsmundart — Heimatmundart.* Studien zur Entwicklung der Mundart von Sarata in Bessarabien aus ihren verschiedenen Herkunftsmundarten, Tübingen, Max Niemeyer, 1975 (= „Idiomatica" 4).

[8] Extrase din 30 dintre acestea au mai fost publicate, însoțite de comentarii și de o casetă de înregistrări (Arno Ruoff, *Mundarten in Baden-Württemberg,* Landesbildstelle Württemberg, Stuttgart, 1983).

[9] Dacă dintr-o localitate sînt mai mulți informatori, datele se repetă.

[10] Numele nu figurează.

[11] Vezi A. Ruoff, *Grundlagen und Methoden...*, p. 186, 209, 277—282.

[12] Aceleași pentru ambele volume ; de altfel, și prefața este publicată, într-o formă prescurtată dar conținînd toate indicațiile tehnice, și în vol. II.

[13] Vezi p. XIII.

BDD-A1366 © 1988-1991 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:37:15 UTC)

compararea volumelor în discuție cu seria — între timp mult îmbogățită — a textelor reprezentative în *Arhiva fonogramică a limbii române* ni se impunea de la sine. Ca elemente comune remarcăm, în primul rînd, finalitatea culegerilor (material adecvat studierii sintaxei și stilisticii populare) [14], metoda de culegere (înregistrarea unor convorbiri cît mai spontane între informator și anchetator, dirijate „pe nesimțite" de acesta din urmă), interesul pentru faptele de oralitate, care a impus transcrierea integrală, necenzurată, a convorbirilor [15], perspectiva sociolingvistică, manifestată în alegerea informatorilor. În acest din urmă punct apar, însă, și primele deosebiri, impuse de realitatea socială diferită : dialectologii de la TA au înregistrat, ca vorbitori de grai, nu numai țărani și meseriași rurali [16], ci și elevi sau absolvenți de liceu, comercianți, învățători sau, în mod excepțional, profesori absolvenți ai facultății de filologie. Eventuale obiecții privind oportunitatea procedeului sînt neutralizate de însuși titlul culegerii : nu ne sînt oferite „texte dialectale", ci „texte de vorbire cotidiană" cu — adăugăm noi — colorit dialectal mai mult sau mai puțin pregnant. De altfel, din caracterizarea informatorilor nu lipsește niciodată specificarea nivelului (sau nivelelor) lingvistic(e) utilizat(e). De aici — și din realitățile socialistorice — decurge cea de a doua deosebire majoră [17] dintre culegerile comparate : inventarul tematic. Dacă descrierea principalelor activități rurale constituie un nucleu tematic comun, în domeniul vieții sociale și al celei spirituale diferențele sînt considerabile : pe de o parte o tradiție etnografică vie, cu tot cortegiul ei de obiceiuri și eresuri, pe de alta o organizare social-culturală de mult instituționalizată, concretizată în binecunoscutele „Verein"-uri, asociații sportive, teatrale, muzicale, turistice, folclorice, ale pompierilor etc. etc. O lectură atentă a textelor, în special a celor autobiografice, relevă totuși, dincolo de formule ei de manifestare socială, unitatea „de adîncime" a unei mentalități pe care, în mod provizoriu, am defini-o drept rurală și europeană.

Tot ca un „produs secundar" al operațiilor pregătitoare pentru studiile de sintaxă este considerat dicționarul de frecvență al limbii vorbite (= „Idiomatica" 8 ; coordonator : Arno Ruoff). Cea mai mare pare a textelor (dialectale) de limbă vorbită din arhiva TA a fost fișată integral, urmărindu-se temele de cercetare prevăzute pentru seria „Idiomatica" ; printre acestea se numără monografii morfo-sintactice ale principalelor părți de vorbire. Volumul enorm de muncă implicat de această operație a fost considerat necesar, din convingerea că „în toate domeniile lingvisticii, frecvența fenomenelor este, adesea, de mare însemnătate. Aceasta nu se referă numai la relațiile din cadrul lexicului, ci și la domeniul fonetico-fonologic, precum și la cel morfologic sau sintactic : cele mai multe fapte din domeniul evoluției lingvistice se află, într-un fel sau altul, în relație cu frecvența formei inițiale, sau a celei rezultate ; nici un sistem lingvistic nu este descris în mod satisfăcător dacă frecvența ocurenței părților lui componente nu este luată în considerare" (p. 8).

Baza dicționarului de frecvență este de 500 000 de cuvinte, ceea ce reprezintă mai puțin de 1/5 din corpusul TA. Aproximativ 3/4 din acest material provine din Baden-Württemberg, restul din Schwarzwald, unde, în cadrul unui proiect de cercetare special [18], au fost înregistrate texte de la practic toți vorbitorii a trei cătune.

Dicționarul cuprinde trei liste : alfabetică, alfabetică inversă și în ordinea frecvenței. Pentru fiecare termen înregistrat se specifică, în toate listele, numărul de atestări și frecvența, în procente, în cadrul părții de vorbire respective. Căci principala inovație a acestui dicționar de frecvență în raport cu cele alcătuite pe baza unui corpus scris o constituie *gruparea cuvintelor pe părți de vorbire* (în toate cele trei liste). Altă noutate este *reducerea formei înregistrate în text la forma de bază* (nom. sg., inf., grad pozitiv). Împreună cu separarea omonimelor propriu-zise și cu dubla înregistrare a verbelor compuse [19], aceste inovații netezesc calea unei interpretări corecte a materialului prezentat.

---

[14] La sfîrșitul multor înregistrări li s-a cerut informatorilor să numere în grai local sau să înșire numele lunilor anului sau al zilelor săptămînii, în vederea obținerii unui material comparabil pentru studii de fonetică.

[15] Practicată de dialectologii bucureșteni începînd cu volumele publicate în 1973.

[16] De altfel, în rețea au fost incluse și cîteva orașe, inclusiv Stuttgart, capitala landului.

[17] O deosebire minoră privește organizarea textelor : de la fiecare informator este transcris un text (dialogat) continuu, trecerea de la o temă la alta nefiind marcată grafic sau prin titluri (un motiv în plus ca să regretăm absența indicelui tematic).

[18] A. Ruoff, *Grundlagen und Methoden...*, p. 111—120.

[19] Acestea apar atît în forma înregistrată efectiv, cît și într-o listă specială, ca formă de bază (simplă).

BDD-A1366 © 1988-1991 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:37:15 UTC)

Într-o *Introducere* pe cît de concisă pe atît de densă (p. 7—26), A. Ruoff motivează opțiunile metodologice care stau la baza dicționarului, insistînd asupra lematizării, discută diverse aspecte ale dependenței frecvenței de natura corpusului, atrage atenția asupra cîtorva posibile erori de interpretare și arată contribuția fiecăruia din colaboratorii săi.

Doi dintre aceștia, Bernhard Gersbach și Rainer Graf, publică un studiu amplu asupra formării cuvintelor în germana vorbită (= „Idiomatica" 12—13), bazat tocmai pe dicționarul de frecvență. Pornind de la convingerea că „o cercetare asupra formării cuvintelor *nu* poate renunța la un corpus și la descrierea exhaustivă a acestuia" (p. 10), autorii își caracterizează lucrarea în felul următor : „este o descriere exhaustivă de material (a unui corpus), iar scopul ei nu este verificarea calității unui anumit model sau a unei ipoteze privind întreaga gramatică, aplicate unei categorii restrînse de fenomene lingvistice, ci descrierea acestor fenomene ca atare, prin înfățișarea principalelor relații — inclusiv a celor paradigmatice — ce stau la baza lor, precum și prin observarea utilizării lor efective" (p. 6).

Corpusul cuprinde 15 274 leme substantivale, verbale și adjectivale, totalizînd 173 986 atestări. Dintre acestea, 10 973 sînt „cuvinte complexe", rezultate fie prin derivare, fie prin compunere. Analiza întreprinsă cuprinde toți acești termeni și numai pe aceștia.

Deși (după cum observă autorii înșiși), limitat din punct de vedere geografic (la Baden-Württemberg), incomplet din punctul de vedere al nivelelor lingvistice (lipsesc extremele : vorbirea absolut informală și cea oficială) și neechilibrat din punctul de vedere al temelor tratate, materialul utilizat poate fi considerat reprezentativ pentru limba vorbită „normală". În această calitate, el oferă un termen de comparație binevenit pentru amplul proiect de cercetare intitulat *Deutsche Wortbildung* (formarea cuvintelor în limba germană), în curs de desfășurare la Innsbrucker Aussenstelle des Instituts für deutsche Sprache și care urmărește studierea *tuturor* modelelor de formare a cuvintelor din *toate* variantele germanei, *scrise*. Deși, din motive metodologice, compararea rezultatelor celor două cercetări este posibilă numai în anumite limite, colaborarea dintre cele două instituții (IAIDS și TA) s-a dovedit fructuoasă, permițînd, de exemplu, analiza derivației după un model comun.

În centrul atenției autorilor stă „semantica formativă" *(Bildungssemantik)*, înțeleasă ca o descriere a sensurilor noi, rezultate prin compunere și derivare, resimțite ca atare de vorbitorul naiv contemporan și atestate în corpusul ales. Clasificarea imensului material studiat a fost făcută, în măsura posibilităților, după o concepție unitară.

Criteriile avute în vedere fiind multiple, clasificarea realizată este foarte fină : numai tablele de materii ale celor două volume însumează 21 de pagini ! Ne vom limita, de aceea, la înfățișarea schemei taxonomice fundamentale adoptate de autori.

Pentru substantiv (p. 23—309, respectiv primul volum) și adjectiv (p. 539—641), structurarea primară a capitolelor privind compunerea este semantică : I, compuse al căror sens reiese din însăși combinarea semantică a simplexurilor *(selbstverständliche Komposita)* și II, compuse al căror sens poate fi decodat numai în funcție de o anumită cunoaștere a realității *(pragmaverständliche Komposita)*. Prima grupă este subdivizată după tipurile de determinare (sintactică) realizate în interiorul compusului, cea de a doua după tipurile de relație existente între realiile desemnate de termenii compunerii. La rîndul ei, descrierea derivării cuprinde o parte morfologică (criteriul de clasificare fiind tipul de afix) și una semantică (materialul fiind împărțit în clase semantice). În ceea ce privește verbul (p. 315—538), schema descrierii cuprinde, atît pentru compuse cît și pentru derivate, o parte formală (morfologică) și una funcțională.

În introducere (p. 1—22 ; autor R. Graf), în capitolele introductive ale fiecărei părți, precum și în amplele comentarii care însoțesc fiecare grup sau clasă de derivate sau compuse, autorii ridică — și adesea soluționează — numeroase probleme teoretice sau oferă interpretări originale ale unor situații particulare, nu o dată confruntîndu-se cu opinii exprimate anterior în literatura de specialitate.

Capitolele dedicate derivării, precum și cel despre verbele compuse (autor : B. Gersbach), se disting prin bogăția informațiilor cantitative, care permit, între altele, realizarea unei comparații obiective cu rezultatele — publicate — ale proiectului *Deutsche Wortbildung*. Interpretarea diferențelor de natură cantitativă între germana scrisă și cea vorbită rămîne însă, în mare măsură, un deziderat.

Ambele volume cuprind cîte o bibliografie a lucrărilor citate ; vol. II se încheie cu un indice de cuvinte, cuprinzînd capitolele substantiv, adjectiv și verb din *Dicționarul de frecvență*, la care se adaugă temele verbelor derivate și al doilea element al substantivelor compuse — în total 74 de pagini, pe 3 coloane cu corp 6 !

Spre deosebire de celelalte volume ale seriei „Idiomatica", *Wortbildung in gesprochener Sprache* nu interpretează materialul analizat în funcție de factorii de variabilitate sociolingvistici și textologici propuși de Ruoff în volumul introductiv.

BDD-A1366 © 1988-1991 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:37:15 UTC)

Aceștia sînt, în schimb, utilizați exemplar în cartea lui Ingrid Mikosch despre prepoziții (= „Idiomatica" 14). Planul cercetării urmărește îndeaproape pe acela al studiului lui Fritz Eisenmann despre conjuncții: după o scurtă introducere (p. 13—16), cuprinzînd o descriere a clasei „prepoziție" (autoarea nu formulează o definiție în care să fie cuprinse toate trăsăturile luate în discuție) și o sumară expunere metodologică (în care se precizează, între altele, dimensiunile corpusului : 520 000 de cuvinte-text, dintre care 28 958 ocurențe ale celor 48 de prepoziții identificate), urmează cercetarea propriu-zisă, grupată în patru capitole : *Cercetări statistice asupra prepozițiilor în ansamblu* (p. 27—32), *Cercetări statistice asupra fiecărei prepoziții* (p. 33—130), *Funcțiile* (p. 131—204) și *Randamentul prepoziției în limba vorbită* (p. 205—214). Cartea se încheie cu o bibliografie.

După cum arată și titlurile capitolelor, cercetarea are, la prima vedere, un caracter predominant cantitativ. Metoda de lucru este standardizată : prepozițiile sînt prezentate în ordine alfabetică : la fiecare din ele se precizează : etimologia (cu eventuale evoluții semantice), numărul de ocurențe în corpus, recțiunea cazuală, funcțiile îndeplinite (ilustrate cu exemple atunci cînd ele se deosebesc de norma literară). Pentru prepozițiile a căror frecvență depășește 500 — 10 la număr — este analizată (în cîte 16 tabele), influența factorilor de variabilitate semnificativi, grupați cîte doi în toate combinațiile posibile [20].

Dintre factorii de variabilitate introduși de A. Ruoff în metodologia seriei „Idiomatica" [21], autoarea utilizează : a) 'aria dialectală' (sînt comparate 5 arii), b) 'sexul', c) 'stratul lingvistic' (redus de la 4 la 3 nivele), d) 'vîrsta' (3 nivele), e) 'tipul convorbirii' [22] și f) 'conținutul tematic'. Tipurile de convorbire au fost reduse la 3, considerate relevante : 1° dialog, 2° relatare + descriere, 3° povestire + limbaj profesional + expunere (conferință) + citat, tipul tematic de asemenea : 1° autobiografie + gospodărie + profesiune, 2° războiul, 3° timpul liber + activitate în asociații + redarea conținutului unei cărți, piese etc., + anecdotă + obiceiuri și tradiții + credințe (religie și superstiții). Exigențele prelucrării statistice justifică, desigur, simplificarea filtrului analitic, conceput, de altfel, de la bun început ca un evantai mobil, adaptabil la subiectul tratat. Modul concret de realizare a acestei simplificări ni se pare însă discutabil. În primul rînd, gruparea *relatării (Bericht)* împreună cu *descrierea* și separat de *povestire (Erzählung)* nu credem că se justifică. După părerea noastră, principalele tipuri de text oral (= 'tipuri de convorbire') sînt dialogul, narațiunea și descrierea (unei tehnologii populare, a unui obicei tradițional etc.) [23], cărora li se poate adăuga o grupă nespecifică de „diverse". De aceea, ne permitem să punem la îndoială afirmația categorică din concluziile lucrării : „Categoria 'tipul convorbirii' nu constituie, prin ea însăși, o determinantă în folosirea prepozițiilor. Nu pot fi constatate diferențe generalizabile" (p. 209). În ceea ce privește 'conținutul tematic', criteriul de regrupare ales nu este unitar : grupa 1° se opune grupei 3° după criteriul viață particulară/viață publică („temele 'autobiografie', 'gospodărie' și 'profesiune' le-am grupat la un loc, deoarece toate trei sferele tematice se referă, oarecum, la domeniul restrîns de activitate al vorbitorului" — p. 20), iar tema 2° — războiul — este izolată de rest din motive pragmatice, „pentru a nu interpreta ca specifică sexului o eventuală diferențiere, în realitate condiționată tematic" (p. 20). La rîndul său, tema 3° are un caracter destul de heteroclit, ceea ce influențează în mod vizibil rezultatele cercetării : numai între grupele tematice 1° și 2° se manifestă diferențe semnificative.

Capitolul consacrat funcțiilor prepoziției este organizat în mod similar : fiecare „grupă de funcții" (locală, temporală, modală, cauzală, relațională) este analizată în cele 16 tabele statistice rezultate din combinarea criteriilor relevante, urmînd ca fiecare funcție (sau subdiviziune a acesteia) să fie examinată, încă o dată, în lumina matricei arie geografică + sex.

Fiecare din cele două capitole de analiză statistică se încheie cu o trecere în revistă a diferențelor și a coincidențelor în utilizarea prepozițiilor, respectiv a funcțiilor lor. Sînt menționate și, parțial, comentate aici, numai valorile extreme înregistrate (prepozițiile deosebit de frecvente, prepozițiile absente sau deosebit de rare).

Dacă, în introducerea acestei prezentări, am calificat demersul metodic al autoarei drept exemplar, e pentru că toată această uriașă acumulare de cifre exacte, cărora li se adaugă numeroase reprezentări grafice, este convertită, în cele din urmă, într-o fină analiză lingvistică. În primul rînd, Ingrid Mikosch — conștientă, parcă, de repulsia pe care excesul de cifre ar putea-o trezi

---

[20] Numai factorul 'arie dialectală' este prezentat și singur.

[21] Vezi prezentarea lor într-un tablou sinoptic, în A. Ruoff, *Grundlagen und Methoden...*, p. 209.

[22] Neutilizat în cercetarea lui F. Eisenmann.

[23] Magdalena Vulpe, *Subordonarea în frază în dacoromâna vorbită*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980, p. 26—27.

BDD-A1366 © 1988-1991 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:37:15 UTC)

la unii dialectologi — rezumă, în cîteva cuvinte, tendința[24] lingvistică exprimată de fiecare tabel. Apoi, fiecare „descriere statistică" a unei prepoziții se încheie cu un rezumat, în care sînt formulate, concis, clar și nuanțat, efectele fiecărei variabile asupra frecvenței precum și ierarhia funcțiilor ei.

În sfîrșit, cele cîteva pagini de concluzii — bazate, în mare parte, pe subtilele observații semantice din capitolul despre funcții — sînt cu atît mai interesante, cu cît incită la o comparație cu randamentul prepoziției în varianta orală a altor limbi. Iată cîteva din aceste concluzii : — 58% din prepozițiile examinate sînt multifuncționale (față de 45% din conjuncții). Judecînd după numeroasele utilizări „incorecte" ale unor prepoziții este de presupus ca în limba scrisă (= literară) proporția prepozițiilor multifuncționale să fie mai mică ; — Există o legătură între frecvența unei prepoziții și numărul funcțiilor ei, dar nu se poate vorbi de o proporție legică ; — La prepozițiile multifuncționale, o funcție este predominantă ; în cadrul unei funcții nu se poate însă vorbi de o prepoziție tipică[25] ; — 19 din cele 47 de prepoziții înregistrate[26] nu sînt comune întregului teritoriu studiat. Ele reprezintă însă abia 0,3% din totalul atestărilor și nu constituie, prin urmare, un argument serios în favoarea unei diferențieri dialectale în acest domeniu ; — Categoria 'sex' influențează în mod sensibil utilizarea prepozițiilor. Atît ca număr de leme cît și ca număr de atestări, femeile utilizează, în toate cele cinci regiuni, mai puține prepoziții decît bărbații. Este vorba, înainte pe toate, de prepozițiile rare, de proveniență cărturărească, apoi de prepoziții locale (arătînd direcția) și temporale. Preferința manifestată de bărbați față de cele dintîi trebuie pusă în legătură cu poziția lor socială favorizată, care implică o anumită obișnuință cu exprimarea „înaltă". Frecvența mai mare a prepozițiilor locale și temporale este, desigur, determinată de numeroasele povestiri din război, care redau, de fapt, un șir de deplasări, memorate cu precizie tocmai din cauza statutului lor de eveniment excepțional ; — Exemplul povestirilor de război ilustrează perfect predominanța influenței factorului tematic[27]. Acțiunea acestuia este însă moderată de alți factori : dacă bărbații utilizează în amintirile *de război* un număr sporit de prepoziții locale și temporale, femeile (și tinerii), care *în timpul războiului* au avut un rol predominant static și pasiv (în sens etimologic !), utilizează mai multe prepoziții modale ; pe de altă parte, la vorbitorii cu stratul lingvistic III (*Umgangssprache* + limbă regională), aparținînd unor categorii sociale obișnuite să reflecteze analitic asupra evenimentelor apar, la aceeași temă, ceva mai puține prepoziții locale și temporale și ceva mai multe cauzale.

Dacă cercetarea întreprinsă de Ingrid Mikosch poate fi caracterizată ca o izbutită interpretare lingvistică a unor minuțioase informații statistice, volumul 15 al seriei, consacrat subiectului nedeterminat (SN) în limba vorbită, lasă impresia unei subtile analize lingvistice, pentru realizarea căreia autoarea, Ellen Vahl-Seyfarth, s-a servit, între altele, și de statistică. Ce e drept, obiectul de studiu are un caracter mai abstract decît prepozițiile, iar limitele fluide dintre categoriile funcționale ale SN — parte integrantă a obiectivului pe care și-l propune autoarea[28] — nu pot fi determinate matematic.

În principiu, cercetarea se desfășoară după schema standard a seriei : delimitarea problemei, prezentare a cercetărilor anterioare, precizări metodologice (dintre care unele se repetă, în mod inevitabil, de la un volum la altul), enumerarea formelor și interpretarea frecvenței lor în funcție de factorii de variabilitate aleși ca pertinenți, stabilirea funcțiilor SN în vorbire și frecvența lor motivată. Întrucît însă 73,5% din cele 16 548 SN identificate (într-un corpus de 597 000 de cuvinte, înregistrat de la 553 vorbitori) sînt exprimate prin pronumele *man*, atenția autoarei se concentrează în special asupra funcțiilor acestui pronume, semnalate în prima parte a cercetării și examinate, în detaliu, în cea de a doua parte.

---

[24] Căci, în majoritatea cazurilor, nu este vorba de mai mult decît o tendință într-un sens sau altul.

[25] Spre deosebire de cele constatate de Fritz Eisenmann pentru conjuncțiile interpropoziționale (*op. cit.*, p. 395), constatare valabilă și pentru conjuncțiile din româna vorbită (I. Gheție, *Observații asupra folosirii conjuncțiilor subordonatoare în graiurile dacoromâne*, FD III, 1961, p. 172 ; M. Vulpe, *op. cit.*, p. 241).

[26] Calculele statistice de ansamblu nu țin seama de prepoziția *în*, care reprezintă, singură, 27,7% din ocurențele prepoziționale înregistrate.

[27] „Fără îndoială, influența cea mai puternică asupra utilizării prepozițiilor o are conținutul tematic" (p. 209). Afirmația este precizată la p. 212 : influența conținutului tematic se manifestă în special asupra frecvenței grupelor funcționale.

[28] „Lucrarea de față vrea să arate ce forme poate îmbrăca, în spațiul nostru lingvistic, subiectul nedeterminat, cu ce frecvență apar cele mai importante forme și ce funcții speciale preiau ele în vorbire" (p. 11).

BDD-A1366 © 1988-1991 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:37:15 UTC)

Din scurtul capitol metodologic (p. 33—34) reținem : pentru analiza statistică a fost luat în considerare și factorul 'profesiune', categoriile pertinente fiind 1° țăran + muncitor, 2° meseriaș + comerciant, 3° pătură superioară ; factorii 'tip de convorbire' și 'conținut tematic' au fost structurați altfel decît în lucrarea precedentă, și anume : 1° relatare + descriere, 2° povestire, 3° restul, respectiv : 1° războiul, 2° obiceiuri și tradiții + credințe, 3° profesiune, 4° autobiografie + gospodărie, 5° timp liber + asociații, 6° redarea conținutului + anecdotă.

Realizările SN implicate în analiza statistică sînt : pronumele *man*, pronumele *sie* (9,6%), perifraze pasive (6%) și „restul", respectiv forme ca *du, andere, einer/keiner, die, jeder, mancher*, formulări cu *es* sau cu *zu(m)* + infinitiv ș.a., totalizînd împreună 10,9%. Distribuția celor 4 grupe este urmărită numai în funcție de factorii 'arie geografică', 'sex', 'strat lingvistic' și 'vîrstă'. Ulterior, pentru *man* singur sînt luați în considerare, pe lîngă factorii citați, profesiunea, tipul de convorbire, conținutul tematic și toate combinațiile posibile de cîte doi factori. În amplele comentarii care însoțesc fiecare tabel statistic referitor la *man*, autoarea asociază în mod fericit pătrunderea psihologică cu o bună cunoaștere sociologică a zonei cercetate, îmbinînd originalitatea interpretării cu prudența.

Astfel — pentru a da numai cîteva exemple, și acelea simplificate — frecvența mai mare a SN exprimat prin *man* la femei decît la bărbați o explică, pe de o parte, prin gradul mai mare de conformism social al femeii (*man* ca expresie a normei) combinat cu necesitatea de a-și masca propriile intenții și dorințe prin asocierea altora la ele (*man* = eu și ceilalți) ; diferența mare între grupa 'bătrîni' și grupa 'tineri' se explică prin convergența mai multor elemente psiho-sociale : bătrînii stabilesc, cunosc și respectă mai multe norme, generalizează mai des, înclină mai puțin decît tinerii spre o exprimare emoțională și evită, adesea, în mod prudent, numirea directă a subiectului acțiunii ; tinerii, dimpotrivă, se disting printr-un individualism excesiv și impulsiv, se autocaracterizează de preferință prin personalul *mir*, consideră fiecare experiență unică ; rezultatele statistice invită la stabilirea unei corelații între specificul regional în utilizarea mai mult sau mai puțin frecventă a SN și mentalitatea colectivă a vorbitorilor, dar verificarea acesteia depășește cu mult cadrul cercetării întreprinse.

Analiza funcțiilor nedefinitului *man* se face pe baza unui e ș a n t i o n de 48 de texte însumînd 64 400 de cuvinte și alcătuit în așa fel, ca toate grupele funcționale să fie reprezentate. Comparabilitatea materialului a fost asigurată fie prin includerea variabilelor în proporții corespunzătoare celor din corpusul de bază, fie prin excluderea sau simplificarea lor (de exemplu, toți informatorii din eșantion sînt bărbați bătrîni sau de vîrstă medie, din primele două categorii profesionale).

Grupele funcționale [29] stabilite sînt următoarele : 1 : *man* se referă la un grup nedefinit de oameni, căruia, potențial, îi aparține oricine (= *man* general) ; 2 : *man* se referă la un grup definit sau la o parte a lui [30] ; 3 : *man* în loc de „eu" ; 4 : grupă care reunește exemple ambigue și unele funcții speciale, analizate separat. Criteriul de atribuire a exemplelor la una din grupe l-a constituit contextul (uneori foarte larg).

După o sumară interpretare a distribuției grupelor funcționale în raport cu variabilele 'profesiune' și 'conținut tematic', autoarea introduce în analiză 6 noi „factori de influență" : a) mediul de viață al vorbitorului (rural vs. urban), b) participarea emoțională, c) constrîngere vs. libertate de alegere, resimțite de vorbitor referitor la acțiunea relatată, d) interșanjabilitatea pronumelui *man* cu un subiect definit, e) plasarea în timp a enunțului, f) implicarea vorbitorului în propria afirmație. După cum se vede, 4 din cei 6 factori de influență sînt de natură psihologică [31], ceea ce face extrem de dificilă evaluarea lor obiectivă. Pentru a reduce, pe cît posibil, subiectivitatea interpretării, au fost stabilite, pentru fiecare, două sau mai multe criterii formale, iar operația de clasificare a fost efectuată, independent, de doi cercetători avizați [32].

Cele 1 044 de exemple cu *man* din eșantion sînt clasificate în funcție de factorii enumerați mai sus, luați unul cîte unul. Acțiunea fiecăruia este raportată, apoi, la cele 4 grupe funcționale și corelată cu (una din) variabilele 'profesiune' și 'conținut tematic'. Pentru factorii b) și c) s-a dovedit utilă comparația cantitativă cu subiectele definite din eșantion (2 251 exemple). Numeroase exemple ilustrează fiecare situație.

[29] Precizăm că prin *grupe funcționale* sau *referențiale*, autoarea înțelege „împărțirea [utilizării] lui *man* în diverse grupe, după funcția pe care *man* o exercită în vorbire, respectiv după persoanele sau cercurile de persoane la care se referă. (Astfel, un *man* care înlocuiește un „eu" are funcția persoanei 1 sg., respectiv se referă la aceasta)" (p. 81).

[30] Exemplele de acest tip reprezintă, în eșantion, ceva mai mult de jumătate.

[31] Ceea ce explică interesantele discuții referitoare la semnificația SN în psihoterapeutică.

[32] Posibila neconcordanță dintre aceștia în evaluarea exemplelor concrete are uneori ca rezultat ponderea considerabilă a grupei — inutilizabile statistic — de „cazuri litigioase sau ambigue" (vezi, de exemplu, p. 101).

BDD-A1366 © 1988-1991 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:37:15 UTC)

Interpretarea minuțioasă și nuanțată a rezultatelor numerice pune în lumină, în primul rînd, varietatea motivațiilor care determină utilizarea pronumelui *man*. În al doilea rînd, autoarea constată că în formularea rezultatelor analizei întreprinse pentru fiecare variabilă este inevitabil un „dar" : orășenii utilizează mai mult *man* decît țăranii, dar grupa profesională 1° de la țară are mai mult *man* decît grupa 2° de la oraș ; numărul de *man* scade o dată cu creșterea participării emoționale, dar dincolo de un anumit prag intensitatea afectivă tinde să se ascundă după formularea impersonală ; *man* apare cu precădere în exprimarea situațiilor resimțite drept constrîngere, dar servește și spre a formula norme proprii, cu intenția de a le impune altora ; majoritatea construcțiilor cu *man* reprezintă un mijloc lingvistic economic, care ușurează și scurtează formularea, dar ele pot fi și efectul unei intenții stilistice ; cele mai multe enunțuri cu *man* se referă la prezent, dar utilizarea lui cu referire la trecut nu este exclusă ; cele mai multe enunțuri cu *man*, dar nu toate, îl includ pe vorbitor.

Într-un ultim capitol, Ellen Vahl-Seyfarth examinează celelalte forme de exprimare a SN a căror frecvență redusă în texte nu permite o prelucrare statistică (p. 121—141) și atrage atenția asupra unor funcții speciale ale pronumelui *man*, de asemenea prea rar atestate în corpus (p. 141—146). Menționăm cîteva observații interesante : prin *sie* vorbitorul se detașează, întotdeauna, de grupul astfel indicat, marcînd, de obicei, și o nuanță de dezaprobare ; perifrazele pasive apar mai ales în descrierile de procese tehnologice, uneori în serii, și aduc în primul plan acțiunea, nu subiectul ; *man* ca termen de adresare directă poate evita alegerea între *du*, *Ihr* și *Sie* sau poate fi un ecou al vechilor interdicții de a te adresa direct atît unui nobil, cît și unui spiriduș.

Am remarcat, în mai multe rînduri, subtilitatea analitică și psihologică de care dă dovadă autoarea. Examinarea aceleiași trăsături în cele mai diferite combinații și contexte duce însă, uneori, la constatări contradictorii : astfel, la p. 50, autoarea afirmă : „Rezultatul [= media de atestări pe bloc] arată o utilizare cu mult mai mare *(sehr viel höheren)* a lui *man* la femei", dar în tabelul de la p. 75, variabila 'sex' apare pe ultimul loc. La p. 68, după examinarea matricei 'strat lingvistic' + 'profesiune', se constată acțiunea mai puternică a primei variabile ; cu toate acestea, pentru analizarea detaliată a eșantionului, autoarea face apel la cea de a doua.

Ne întrebăm care este rostul, în economia lucrării, a subcapitolului intitulat *SN în limbile învecinate* (p. 27—31), în care sînt schițate mijloacele de redare a funcțiilor SN în franceză, engleză, italiană, spaniolă și în „limbi slave" ; n-am întîlnit în restul cărții nici o referire comparativă la cele spuse acolo.

Cele cinci lucrări prezentate aici[33] pun în lumină remarcabila unitate în varietate a publicațiilor serici „Idiomatica", ilustrînd, în mod convingător, posibilitățile de utilizare elastică a unor reguli metodologice în aparență rigide.

Texte dialectale avem și noi...!

KOMMENTARE ZUR REIHE „IDIOMATICA"

ZUSAMMENFASSUNG

Das Anfangs angestrebte Arbeitsziel der in der Reihe IDIOMATICA veröffentlichten Untersuchungen : „aus der Zusammenschau aller Einzeluntersuchungen die Darstellung einer synchronen Grammatik, Syntax und Stilistik der heute gesprochenen Sprache eines bestimmten Gebiets zu ermöglichen" (Ruoff 1973) wurde im Laufe der Zeit immer mehr erweitert. So erschienen, neben den eigentlichen syntaktisch — stilistischen Studien von F. Eisenmann (Nr. 2), R. Graf (Nr. 5), M. Stadelmann (Nr. 6), B. Gersbach (Nr. 9), I. Mikosch (Nr. 14) und E. Vahl-Sayfarth (Nr. 15), die lexikologischen Untersuchungen von M. Kirchmeier (Nr. 3) und B. Gersbach — R. Graf (Nr. 12—13), ein Häufigkeitswörterbuch (A. Ruoff, Nr. 8), die Beschreibung einer Siedlungsmundart (D. Fiess, Nr. 4) und zwei Bände mit Altagstexten (A. Ruoff, Nr. 10—11). Ein Vergleich der letzteren mit den in Bukarest publizierten rumänischen Mundarttexten erweist sich als besonders aufschlußreich.

Die hier eingehend besprochenen Studien von Ingrid Mikosch und Ellen Vahl-Seyfarth liefern einen glänzenden Beweis dafür, daß das streng festgesetzte methodologische Raster der Serie — neben einem umfangreichen, stabilen Korpus Grundbedingung einer kohärenten Beschreibung der gesprochenen Sprache — sich als elastisch genug erweist, um so verschiedenen Fakten wie *Die Präpositionen in gesprochener Sprache* und *Das unbestimmte Subjekt in gesprochener Sprache* gerecht zu werden, vorausgesetzt, die Verfasser besitzen die nötige sprachwissenschaftliche Umsicht.

Institutul de Fonetică și Dialectologie
„Al. Rosetti", București, str. Take Ionescu, nr. 25

[33] Recenzia noastră la vol. 16, Peter Löffelad, *Das Adjektiv in gesprochener Sprache. Gebrauch und Funktion*, 1989, a apărut în SCL, XLI, 1991, 3—4, p. 169—171.

BDD-A1366 © 1988-1991 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:37:15 UTC)